

Handboek voor kunst in de kerk

Handboek voor kunst in de kerk

Marleen Hengelaar-Rookmaaker en Anikó Ouweneel-Tóth
(redactie)

Buijten & Schipperheijn *Motief* – Amsterdam

Colofon

© 2015 Marleen Hengelaar-Rookmaaker en
Anikó Ouweneel-Tóth

Isbn 978-90-5881-815-7

Omslagontwerp: Aperta, Jan Johan ter Poorten

Omslagillustratie: detail van raam Michel van
Overbeeke (afbeelding links)

Inhoud

Inleiding	9
I Waar is kunst inzetbaar in de kerk?	13
1 Kerkgebouw en kerkinterieur: alles ademt betekenis (Marleen Hengelaar-Rookmaaker)	15
2 Vieringen met kunst: een rijke interactie (Ries van der Zouwen)	21
3 De kunstvesper (Klaas Holwerda)	27
Column: De plaatjes in de Bijbel (Reinier Sonneveld)	31
4 Hoe integreer je kunst in de preek? (Anne Marijke Spijkerboer)	33
5 Kunst op de beamer: kansen en valkuilen (Geertje de Vries)	39
Column: Hoezo doen protestanten niet aan kunst in de kerk? (Justin Kroesen)	42
6 Meer leren zien: jongeren, kunst en catechese (Geertje de Vries)	47
7 Kijkvragen (Ludie Gootjes-Klamer)	52
Column: De kracht van het beeld: een katholieke ervaring (Fons Litjens)	54
8 Kunst en meditatie: minder is meer (Marleen Hengelaar-Rookmaaker)	58
9 Iconen, een traplift voor de ziel (Alfred Bronswijk)	63
10 Hoe organiseer je een kunstproject? (Cisca Ireland-Verwoerd)	68
11 Hoe organiseer je een tentoonstelling? (Willem Zijlstra)	72
Praktijkvoorbeeld: Adventtijd in de Maranathakerk in Castricum (Anikó Ouweneel-Tóth)	77
II Welke kunst is geschikt voor kerken?	79
12 Een zuiver en wettig gebruik (Marleen Hengelaar-Rookmaaker)	81
Column: Over kunst als epifanie (Jean-Jacques Suurmond)	88
13 Doet schoonheid er toe? (Cisca Ireland-Verwoerd)	93

14	Traditioneel of eigentijds? (Alfred Bronswijk)	96
	Column: Een reformatiorische overpeinzing (Ineke de Jong)	101
15	Hoe belangrijk is kwaliteit? (Marleen Hengelaar-Rookmaaker)	104
16	Gezocht: kunstenaar gelovig/ongelovig (Marleen Hengelaar-Rookmaaker)	107
	Column: Remonstranten en liturgie (Johan Goud)	110
17	Kan kunst in de kerk missionair zijn? (Cisca Ireland-Verwoerd)	114
	Column: Vreemde ogen dwingen, een schouwspel in drie bedrijven (Rikko Voorberg)	117
 III Waaruit bestaat kunst voor de kerk?		123
18	Figuratief, abstract, conceptueel (Marleen Hengelaar-Rookmaaker)	125
19	De architectuur van het kerkgebouw (Hans Teerds)	131
	Interview met Pim van Dijk. Harmonie bepaalt deels de sacraliteit (Anikó Ouweneel-Tóth)	138
20	De gedenkhoek: ervaring van verbondenheid (Marleen Hengelaar-Rookmaaker)	145
21	Glasvensters maken het licht zichtbaar (Ineke de Jong)	149
22	Kerkelijk textiel: paramenten en liturgische kleden (Anne-Marie van der Wilt)	156
	Interview met Janpeter Muilwijk. Kunst en ware gemeenschap met elkaar verweven (Anikó Ouweneel-Tóth)	162
23	Muurschilderingen van Michael Jepkes in Breda (Lisette Almering)	169
	Interview met Henk Pietersma. Ik bedenk mijn schilderijen niet, ze ont- staan (Anikó Ouweneel-Tóth)	
24	Beeldhouwkunst: beelden die beklijven (Marleen Hengelaar-Rookmaaker)	179
	Interview met Jan Tregot. Helderheid, sereniteit en perfectie (Anikó Ouweneel-Tóth)	182
25	Werken met installaties (Willem Zijlstra)	187
	Interview met Edo Hebinck. Vergeet de weldadigheid en de mededeel- zaamheid niet (Anikó Ouweneel-Tóth)	192
	Interview met Mérie van Zandwijk-Rijnberk. Kunst van leisteren met kersen (Anikó Ouweneel-Tóth)	198
26	Performancekunst in de kerk (Stefan Belderbos)	202

Praktijkvoorbeeld: Crossroads Amstelveen, een multimediaal kunstexperiment (Anikó Ouweneel-Tóth)	207
Interview met Eljee Bergwerff. Vastleggen en uitdagen (Anikó Ouweneel-Tóth)	210
Interview met Liesbeth Labeur. Niet kunst in de kerk, maar de kerk in de kunst (Anikó Ouweneel-Tóth)	214
IV Hoe vinden we kunst die aansluit bij onze gemeente?	219
27 De kloof tussen kunstwereld en kerkganger (Marleen Hengelaar-Rookmaaker)	221
Praktijkvoorbeeld: Feest van de Geest (Teun Kruijswijk Jansen en Simon Dingemanse)	224
Praktijkvoorbeeld: Culemborg, een goeddraaiende kunstcommissie (Anikó Ouweneel-Tóth)	229
Column: Mag het wat kosten? (Reinier Sonneveld)	231
28 Kerkelijk erfgoed en het hergebruik van kerkelijke kunst (Anikó Ouweneel-Tóth)	234
Bijlagen	238
Lijst van organisaties, websites, kerk-en-kunstcommissies en kerken die tentoonstellingen organiseren	238
Lijst van kunstenaars die werk voor kerken maken	244
Literatuur ter verdieping	246
Personalia auteurs	249
Personalia kunstenaars	251

Inleiding: kerk en kunst nu

Marleen Hengelaar-Rookmaaker en Anikó Oweneel-Tóth

Wij bespeuren een opmerkelijke opleving op het terrein van beeldende kunst in de kerk. Niet alleen de hoeveelheid kunstuitingen neemt toe, ook de kwaliteit ervan. En dat in een tijd waarin de gevolgen van de secularisatie steeds zichtbaarder worden. Zo zullen er de komende jaren naar verwachting wekelijks gemiddeld twee katholieke of protestantse kerken de deuren sluiten in ons land.

Maar in de kerken die er nog wel zijn, blijft het kerkelijk leven zich verder ontwikkelen. Een groot aantal kerken heeft inmiddels de deuren opengezet voor het beeld. Volgens een onderzoek van het Kaski onderzoeksinstituut uit 2010, organiseert ongeveer 30% van de protestantse kerken iets met kunst in de kerk. Dat zijn er meer dan 600. Van de katholieke kerken is 20% hiermee bezig, ook al betreft dat soms oude kunst. Dat zijn er zo'n 400. In totaal zijn dat er al 1000, terwijl hun aantal in de afgelopen vijf

jaar ongetwijfeld alleen maar is toegenomen. Het opmerkelijke van deze cijfers is vooral dat er inmiddels meer aandacht voor kunst is in de protestantse dan in de katholieke kerken, die toch een rijke traditie kennen op dit gebied. In de katholieke wereld is echter het elan op kunstgebied in de loop van de vorige eeuw door verschillende oorzaken ingezakt.

Omwenteling

In de protestantse kerken die nu binnen de PKN vallen, heeft zich daarentegen in de jaren vijftig tot negentig van de vorige eeuw een stille maar niet te stuiten omwenteling voorgedaan. In het kader van liturgische vernieuwing kreeg men aandacht voor de kerkgebouwen en de inrichting daarvan. Men zocht kunstenaars om schilderijen, ramen, kleden en een enkel beeld te vervaardigen, men organiseerde tentoonstellingen en kunstwerken gingen een rol spelen in dienst en preek.

Sinds de opkomst van de beamer is er een medium dat om beelden vraagt bijgekomen, vooral in de kleine gereformeerde kerken en evangelische gemeenten. Want ook buiten de PKN en de katholieke kerk is het beeldgebruik de afgelopen jaren op gang gekomen – niet alleen via de beamer, ook in het kerkgebouw zelf worden kunstwerken getoond.

Kijken we naar de kunstenaars die werk voor kerken willen maken, dan kunnen we ook een verandering signaleren. Keken de kerken in de 20ste eeuw om verschillende redenen vooral naar ongelovige kunstenaars voor hun kunst, nu zijn er weer christelijke kunstenaars opgestaan. Ook is de hedendaagse kunst zelf inmiddels veranderd. Ze kent momenteel een grote diversiteit, zowel wat stijl als inhoud betreft. Bovendien mag kunst vandaag de dag weer zoeken naar zin, schoonheid en hoop.

Openheid

Waarom deze nieuwe openheid voor beelden in de kerk? Die is allereerst te danken aan een groeiend besef van de eigenheid en kracht van het beeld. Hand in hand hiermee ging men in de protestantse wereld vraagtekens zetten bij Calvijns terughoudende visie op kunst in de kerk. Deze was in de tijd van de reformatie misschien

wel nodig, maar verdient na zoveel jaren toch versoepeling. Wie ziet vandaag de dag nog daadwerkelijk het gevaar van beeldaanbidding opdoemen?

Ook vraagt de huidige beeldcultuur om een hernieuwde bezinning op het beeld. De mens van nu is er zo aan gewend alles via beelden voorgeschoteld te krijgen, dat de kerken niet kunnen achterblijven. Niet dat de kerk de wereld hierin klakkeloos moet navolgen. Ze zou juist een voorbeeld kunnen zijn door stilte en ruimte te scheppen in de omgang met het beeld. Naar dit soort rust verlangen we in onze tijd, zowel binnen als buiten de kerk.

Bovendien ziet men in het beeld een correctie op de alleenheerschappij van het woord dat vooral het verstand aanspreekt. Door de omarming van het beeld kunnen woord en beeld samen gaan optrekken, waardoor de mens meer in zijn geheel wordt aangesproken. In combinatie met elkaar blijven ze het beste bij ons hangen.

Opzet van het boek

Het boek is bedoeld als praktisch handboek en daarom hebben we de vragen over kerk en kunst die binnen kerken leven als uitgangspunt genomen.

Deel 1 gaat in op de vraag waar kunst inzetbaar is in de kerk. Het geeft een overzicht van al de manieren waarop kunst een plaats kan vinden in de kerk, de liturgie en het kerkelijk leven: van het kerkgebouw en interieur tot de eredienst, de catechisatie en de beamer tot iconen, gedenkplaatsen, tentoonstellingen en gemeentelijke kunstprojecten.

Deel 2 behandelt de vraag welke kunst geschikt is voor kerken. Het gaat in op vragen als: doet schoonheid er toe? Moet de kunst eigentijds of traditioneel zijn? Moet het door een professional of mag het ook door een amateur gemaakt zijn? Moet de kunstenaar gelovig zijn?

Deel 3 zet al de vormen van kunst op een rij die in kerken te vinden zijn – van ramen, doopvonten, muurschilderingen tot installaties, multi-mediaprojecten, foto's en bloemwerken tot performances.

Deel 4 beantwoordt ten slotte de praktische vraag hoe we kunst kunnen vinden die aansluit bij onze gemeente. Daarbij komt aan de orde hoe we kunnen omgaan met de kloof tussen de wereld van de hedendaagse kunst en de gemiddelde kerkganger, en hoeveel het mag kosten.

Het boek sluit af met twee handige overzichten: een lijst van organisaties, websites, kerk-en-kunstcommissies en kerken die tentoonstellingen organiseren (bijlage 1), en een lijst van kunstenaars die werk voor kerken maken (bijlage 2).

In de hoofdstukken worden inspirerende voorbeelden gegeven, en ze worden afgewisseld door interviews met kunstenaars en een aantal sprankelende columns. Zo is een bont geheel ontstaan dat zowel informeert als praktische vragen beantwoordt. Aan het eind van elk hoofdstuk vind je een handige tip.

De auteurs en kunstenaars komen uit de breedte van de kerk, wat betekent dat het boek een oecumenische insteek heeft. Daardoor kunnen we een beeld schetsen van wat er allemaal gaande is en kunnen de verschillende kerkgenootschappen hun expertise met elkaar delen, ook al komen ze soms uit bij andere kunst en kunstenaars. De antwoorden mogen verschillen, de vragen zijn dezelfde. Ook de kunst zelf overstijgt trouwens de kerkmuren. Zo vonden de ramen van de katholieke kunstenaar Marc Mulders een plek in de hervormde kerk van Rhoon en kwamen de laddersculpturen van de gereformeerd vrijgemaakte kunstenaar Jan Pieter

Gootjes terecht op de kansel van een gereformeerde kerk.

De oecumenische invalshoek betekent ook dat de auteurs verschillende visies naar voren brengen. Ieder schrijft vanuit zijn eigen achtergrond. Dit is wellicht het sterkst merkbaar in de columns, waarvan de auteurs variëren van protestants tot katholiek en van reformatorisch tot remonstrants.

Het boek biedt dus uiteenlopende ideeën aan, zodat u als lezer uw eigen antwoord op de vragen rond kunst en kerk kunt formuleren.

Wij hopen u hiermee niet alleen een praktisch, veelzijdig en rijk handboek aan te bieden, maar ook een cultuurhistorische momentopname van kunst in de kerk anno domini 2015.

Deel I

Waar is kunst inzetbaar in de kerk?

Henny van Hartingsveldt: Dooptont Oldenbroek, 2010

1 Kerkgebouw en kerkinterieur: alles ademt betekenis

Marleen Hengelaar-Rookmaaker

De HEER zei tegen Mozes: 'Ik heb mijn keuze laten vallen op Besaleël, uit de stam Juda. Ik heb hem uitzonderlijke talenten geschonken, wijsheid, vakmanschap en inzicht op allerlei gebied: hij kan ontwerpen maken en ze in goud, zilver, koper en brons uitvoeren, hij kan stenen snijden en zetten en hout bewerken en hij beheerst ook allerlei andere vaardigheden. Oholiab, uit de stam Dan, stel ik als zijn medewerker aan. Allen die hun vak verstaan heb ik wijsheid geschonken, zodat zij alles kunnen maken waartoe ik opdracht heb gegeven: de ontmoetingstent, de ark voor de verbondstekst, de verzoeningsplaat die erop moet liggen, alle voorwerpen voor de tent, de tafel en de voorwerpen die erbij horen, de lampenstandaard van zuiver goud en de bijbehorende voorwerpen, het reukoffertaar, het brandoffer- altaar met het gerei, het wasbekken, het onderstel ervan, de ambtsgewaden, de heilige kleding voor de priester Aäron, de zalfolie en het geurige reukwerk voor het heiligdom. Laat hen alles uitvoeren zoals ik het je heb opgedragen.' (Exodus 31:1-11)

God is de eerste opdrachtgever van een heiligdom voor zichzelf. En dat niet alleen, hij werpt zich hier ook op als de eerste architect en interieurontwerper. Duidelijk is dat de vormgeving van de tabernakel er voor God toe doet en dat hij daarbij veel oog heeft voor detail. In de zes hoofdstukken voorafgaand aan de bovenstaande passage werkt hij precies uit hoe alles eruit moet zien. Een rijke parade aan hoogwaardige materialen, versieringen, beelden, symbolen, lampen, kleuren en vakmanschap trekt aan ons voorbij.

We kunnen hieruit concluderen dat al deze zaken voor God van belang zijn en dat het niet juist is om het materiële tegen het geestelijke uit te spelen. Alsof een sobere ruimte met lege witte wanden geestelijker zou zijn dan een versierde ruimte. Alsof een mooie kerkzaal met betekenisvolle details van God zou afleiden in plaats van naar hem heen te leiden.

Toch is in de protestantse traditie vaak zo gedacht. Men wees en wijst de vinger daarbij gewoonlijk naar Calvijn, die tegen alle kunst in de kerk zou zijn geweest. De gotische St. Pierre in Genève, waar deze kerkherformer voorging, is echter helemaal niet zo sober. Je treft er gebrandschilderde ramen, gebeeldhouwde kapitelen en banken met houtsnijwerk aan. Het is een statig oprijzend bouwwerk dat sacraliteit uitstraalt.

Bijzondere functie

De ruimte van samenkomst is voor christenen geen heilige plaats. Niet

het kerkgebouw, maar de gelovige en de geloofsgemeenschap noemt het Nieuwe Testament een tempel van Christus. Wel komen we in de kerk om de Heilige te ontmoeten, in woord en sacrament, lofprijzing en gebed, en via dit alles bovenal in ons hart. De vraag is hoe een kerkgebouw daaraan kan bijdragen en hoe het deze ontmoeting kan ondersteunen. In die zin is een kerk een functioneel gebouw, zij het met een heel bijzondere functie.

Als mensen reageren we op onze omgeving. Ruimtes hebben invloed op ons, heel primair. We zijn niet alleen

mensen met verstand en emoties, maar ook met zintuigen. Een kille aula of kale gymnastiekzaal is geen ideale ruimte voor kerkdiensten. We hebben een omgeving nodig die naar God verwijst en ons iets van hem doet ervaren door schoonheid en rust, symboliek en een gewijde sfeer. Dit kan vorm en gestalte krijgen in een rij glas-in-loodramen, mooi ontworpen kerkmeubilair, een kruis of beeld aan de wand, een muurschildering, het spel van licht of de rustgevende ritmiek van zuilen, bogen en nissen. Dan wijst een kerkruimte omhoog naar de God van schoonheid en schepping en vormt zij een passende bedding voor de liturgie.

Zorg en aandacht

Abraham Kuyper merkte op: 'Alles in de kerk tot aan het tafellaken op de avondmaalstafel aan toe moet iets zijn, mooi of lelijk.' Als we geen oog hebben voor schoonheid in de kerk, betekent dit dat we lelijke kerkgebouwen overhouden. Datzelfde geldt voor kunst in de kerk. Als ze er niet is, draagt dat ook een boodschap uit. Zo ademt alles in de kerk zijn eigen betekenis: van de opstelling van de stoelen of banken en de voorwerpen die geplaatst zijn in het liturgisch centrum tot aan de aan- of afwezigheid van een beamer. Uit al deze din-

gen kunnen we de theologische keuzes en leidende waarden van een gemeente aflezen. Dit betekent dat het van belang is dat een gemeente nadenkt over haar plaats van samenkomst: waarmee wil ze zichzelf omringen, wat voor accenten wil ze leggen en wat voor uitstraling naar buiten toe streeft ze na?

De volgende stap is om de visie en wensen van een gemeente concreet te maken en praktisch uit te werken. Soms heeft een gemeente kunstenaars en designers in haar midden, die hiermee aan de slag kunnen. Het kan ook raadzaam zijn deskundigen van buitenaf in te schakelen. Een derde mogelijkheid is dat creatieve geesten uit de eigen gemeente dit oppikken en daarbij waar nodig een beroep doen op kunstenaars van buitenaf. Zo wordt het zoveel mogelijk een gemeenschapversterkend project, door en voor elkaar.

Het begint allemaal simpelweg met zorg en aandacht voor de visuele elementen in een kerkruimte. Van het schilderij op de aandachtswand tot de verduistering van de ramen, van de bloemen op de tafel tot de beelden op de beamer. Zorg dat alles op de juiste plaats staat en goed staat of hangt. Maak er geen allegaartje van. Maak zo nodig een beeldenplan. Het werkt vaak

De Lichtboog in Houten, 2007

18

ook goed om de naam van de kerk in elementen binnenin de kerk verder uit te werken.

Begin ook bij het begin: sluit aan bij waar de gemeente zich bevindt. Wijd er een gemeenteavond aan. Probeer eens wat uit: verschillende kunstenaars en een organisatie als ArsProDeo bieden geschikte kunstwerken te huur aan (zie bijlage 1). Om een idee te geven van hoe een gemeente een en ander kan aanpakken, volgen nu twee voorbeelden.

De Lichtboog in Houten

In 2007 bouwde de snel groeiende Nederlands Gereformeerde Kerk te Houten een nieuwe kerk. Harmen

Holwerda, een van de leden van de werkgroep Kunst in de Kerk, beschreef de aanpak van de artistieke aankleding van het gebouw:

‘Protestanten zijn hersenpannen met oren.’ Deze uitspraak van een oosters-orthodox priester is zeker van toepassing op onze gemeente. Pas toen de bouwtekeningen klaar waren, kreeg een werkgroep groen licht om in allerijl aan de slag te gaan met een artistieke invulling van het gebouw. De budgetten en mogelijkheden waren begrensd. Daarom kozen de werkgroepsleden ervoor om zelf ontwerpen te maken, per project vakmensen in te schakelen en bij iedere stap te bezien of de kwaliteit de toets der kritiek kon doorstaan.

De keus viel op een viertal projecten: glas-in-loodramen in de binnenwand tussen kerkzaal en ontmoetingsruimte, een kruis op de blinde muur naast het podium, een mozaïek op de buitengevel en het liturgisch meubilair. De werkgroep kwam tot een ontwerp voor drie ramen van 2 x 2 meter, waarin drie 'Ik ben'-woorden van Jezus worden verbeeld: 'Ik ben het licht, het levende water en het leven.' De boogvorm van het stromende water dat door de drie ramen heenloopt, verwijst naar de naam van de kerk: De Lichtboog. De paradijsvogel in het middelste raam doet als het ware het Koninkrijk komen. De witte muur links van het podium vormde een goede plek voor een kruis.

Na het rijkgeschakeerde gebruik van glas in de ramen leek glas ook voor het kruis een letterlijk schitterende mogelijkheid. Het kwetsbare kruis, opgebouwd uit glasscherven, bestaat uit twee delen die een kruisvorm uitsparen. Het verwierf zich al snel een plaats in de liturgie. Het ministrygebed vindt sindsdien plaats onder het kruis en in sommige diensten krijgen mensen de gelegenheid naar voren te komen, het kruis aan te raken en vergeving te vragen. Het logo van de gemeente kreeg een plaats op de buitengevel in de vorm van een mozaïek. Het verbeeldt Gods licht dat uiteenvalt in diverse kleuren. Drie ovalen in primaire kleuren verwijzen naar de Vader, de Zoon en de Geest. In het hart van de Drie-eenheid is een kruis en een vis te

zien. Het idee dat scherven een nieuwe vorm en samenhang krijgen, speelde ook hier een rol, net als bij het glazen kruis. De vormen van de gevelmozaïek keren vervolgens terug in het podiummeubilair. Van bovenaf gezien hebben de bladen van de drie liturgische tafels dezelfde vorm als de gekromde kleurvlakken in logo en mozaïek. De kathedier moest volgens de opdracht niet te massief worden. Gekozen werd voor opnieuw een gebogen vorm, ingelegd met stukjes gekleurd glas.

De Oranjekerk in Amsterdam

Een ander voorbeeld. In het hart van De Pijp in Amsterdam staat de Oranjekerk (PKN), die in 1903 werd gebouwd. Het interieur van de kerk is recent geheel vernieuwd, waarbij meerdere kunstenaars zijn ingeschakeld. Op de website van de kerk staat een en ander beschreven. Ik citeer:

Kerkbezoekers komen de kerk binnen door een groot metalen hek, dat eruitziet als een computerchip: symbool voor de wijze waarop men in deze tijd communiceert. Dit hek van Ruudt Peters geeft aan waar het de gemeente om gaat: de communicatie van het evangelie in de wereld. Dan volgen twee glazen deuren: zo is zichtbaar voor de buurt wat de Oranjekerkgemeente wil zijn. En omgekeerd: de gemeente blijft zicht houden op de buurt. In de eerste hal zijn op de muur en de deur handen aangebracht:

Ruudt Peters: toegangshek en twee deuren van de Oranjerijk in Amsterdam, 2000.
(Foto Rob Versluys)

handen van mensen die op zoek zijn; zoekende handen, uitgestoken naar andere mensen en naar God. Bij het verlaten van de kerk zien deze handen er echter uit als zegnende handen: we mogen als gezegende mensen de wereld weer ingaan. Na de tweede hal volgt een tweede deur, waarin de aderen van zo'n zoekende, biddende hand zichtbaar zijn gemaakt

In de kerkruimte zijn achter de kansel alle 1164 bladzijden van de vroegere kanselbijbel in zeven schermen van kunststof opgenomen. Deze bijbelwand, ontworpen door Ruudt Peters en architect Leo Versteijlen, vormt een steun in de rug voor hen die het Woord verkondigen, en schermt voor

de kerkgangers het tegenlicht af. In de linkerzijwand is de vorm van een kruis aangebracht.

Daarvoor staat een gestileerde boom van smeedwerk. De bladeren van deze boom bieden ruimte aan 24 kaarslichtjes. Hier kan het licht ontstoken worden. Het kruis heeft niet het laatste woord, het licht heeft overwonnen! In de kerkruimte hangen verder twee kunstwerken van Thomas Mohr, kunstenaar en koster van de Oranjerijk. Een abstract werk is getiteld 'Genesis' en verbeeldt de inhoud van de Bijbel: van het zwart-wit bij de schepping naar kleur voor de bijbelse feesten. Het werk tegen de achterwand heeft de wereld als onderwerp.

Tip Gemeente, zet de designspecialisten uit je midden in. Designers, weet je geroepen!